

Mutua:

‘Dat Afrika gemakkelijk doelwit is, komt door zijn zwakke staten’



Makau Mutua. FOTO'S INGE VAN MILL

3 Gaat het ICC handig te werk in de Afrikaanse zaken?

Dersso: “Vaak niet. Het ICC lijkt er zelfs voor te hebben gezorgd dat Kenyatta en Ruto in Kenia vorig jaar de verkiezingen wonnen. Ze waren eerder rivalen, maar vanwege de aanklachten tegen hen beiden besloten ze een coalitie te vormen. Ze werden vervolgens president en vicepresident, en gebruiken die positie nu om onder de zaak uit te komen, of in ieder geval niet altijd bij de zittingen aanwezig te zijn. Dat verzoek werd eerst toegewezen en in beroep weer teruggedraaid. Dat heeft voor heel veel wroeging gezorgd in de Afrikaanse Unie, die vervolgens eiste dat de zaken zouden worden terugverwezen naar Kenia. De vrees is dat Kenyatta en Ruto met die steun hun medewerking zullen opzeggen. In Ivoorkust lijkt het ICC-proces zelfs onderdeel te zijn geworden van de politiek; alleen de verguisde ex-president Gbagbo en een ex-minister zitten vast in Den Haag. Terwijl er talloze bewijzen zijn van misdaden tegen de menselijkheid door troepen van huidige president Ouattara tijdens de verkiezingen van 2011. De Oegandese zaak is alleen gericht op wreedheden begaan door de LRA en niet het overheidsleger. Ook hier lijkt het ICC door de machthebbers te worden gebruikt tegen de opponent. Het Hof moet realiseren dat het niet losstaat van de politieke realiteit.”

Mutua: “We hoeven alleen maar te kijken naar het aantal veroordelingen: twee in elf jaar. Een zeer armoedig resultaat. Ik wijt het deels aan een gebrek aan moed. De Kenyatta-zaak is daar een goed voorbeeld van. De Afrikaanse lidstaten, een hele grote groep, dreigden weg te lopen als de gekozen leiders Kenyatta en Ruto geen toestemming zouden krijgen weg te blijven van een deel van hun proces, vanwege hun verantwoordelijkheden in Kenia. De rechters gaven toe uit angst veel steun te verliezen. Maar het was bluf van de Afrikanen; uit het ICC stappen is een langdurig proces. “Nu het ICC haar zwakte heeft getoond, zullen de Afrikaanse lidstaten daar gebruik van kunnen maken. De zaak Kenyatta & Ruto is, ook omdat het leiders betreft die gekozen zijn terwijl ze aangeklaagd waren, de ultieme test voor het bestaansrecht van het ICC. Er is al zoveel misgegaan; getuigen die uit angst afhaakten en dus niet voldoende beschermd konden worden, getuigen die bleken te zijn omgekocht. Ook zijn drie van de aanvankelijk zes hoofdverdachten vrijgesproken. Als Ruto noch Kenyatta veroordeeld wordt, kan dat het einde van het Hof betekenen.”

4 Wat is belangrijker in de Afrikaanse landen waar het ICC zich op richt: recht of vrede?

Dersso: “Waarom zouden getroffen gemeenschappen in Afrika een keus moeten maken tussen recht en vrede? Zonder recht is er geen duurzame vrede. De vraag is wel: hoe kan recht worden nagestreefd zonder dat de vrede in gevaar wordt gebracht? Moet vervolging van bepaalde individuen door het ICC altijd voorrang hebben, ongeacht andere, bestaande processen die nodig zijn voor een gemeenschap die slachtoffer is van wreedheden?”

“Neem de timing in de Darfur-zaak: terwijl er vredesprocessen gaande waren, besloot ICC-aanklager Ocampo in 2008 een arrestatiebevel uit te vaardigen tegen zittend staatshoofd van Soedan Basjir wegens oorlogsmisdaden in de regio Darfur. Een arrestatiebevel voor iemand waar de vrede van afhangt. Zo iets dwarsboomt een mogelijke oplossing en kan de bestaande situatie verergeren. Het ene doel of ideaal mag andere noodzakelijke doelen niet vertrappen.”

Mutua: “In veel Afrikaanse landen zijn recht en vrede irrelevante concepten. Behalve Ghana, Tanzania, Senegal en Zuid-Afrika verkeren de meeste post-koloniale Afrikaanse staten in een identiteitscrisis. De elites hebben gefaald in het creëren van naties. Daarmee bedoel ik een diepgewortelde psychologie dat er gedeelde belangen zijn die de basis vormen voor de onomkeerbaarheid van een staat. Zoals bijvoorbeeld de Verenigde Staten na de burgeroorlog of Zuid-Afrika na de apartheid. Dat zijn beslissende momenten waarop je als land een richting moet bepalen. Veel Afrikaanse landen zijn nog niet op dat punt van onomkeerbaarheid. Dat komt omdat er meer nadruk ligt op de etnische identiteit dan op de nationale identiteit. En als het pad naar de macht ook nog via etniciteit loopt, is dat het enige dat telt. De machthebbers zetten etniciteit, via geweld, in om aan de macht te blijven. In zo'n situatie tellen recht en vrede niet.”

5 Wat betekent het ICC voor Afrikanen die slachtoffer zijn van oorlogsmisdaden?

Dersso: “In sommige landen is er geen andere mogelijkheid tot het bestraffen van de machtigen dan de gang naar het ICC. En vervolging van zulke figuren is belangrijk, maar is het genoeg? Is het straffen van enkele verantwoordelijke individuen genoeg, als het massale wreedheden betreft waar velen bij betrokken waren? Er bestaat een straffeloosheidskloof; wat betekent het als wel je president, maar niet je buurman wordt vervolgd? “Uit onderzoek door een speciale commissie van de Afrikaanse Unie bleek dat de meest dringende wens van de mensen in Darfur een einde aan het geweld en het lijden was, niet de vervolging van hun president. De geïsoleerde aanpak van het ICC is maar een fractie van wat gerechtigheid vereist.”

Mutua: “Dat Afrikaanse leiders tegen het ICC zijn, wil niet zeggen dat de gemiddelde Afrikanen dat ook is. De Soedanese president Basjir lijkt zich ondanks zijn arrestatiebevel vrij te kunnen bewegen op het continent, maar dat is niet zo. Toen hij door de Nigeriaanse president werd ontvangen, hebben NGO's massaal zijn arrestatie geëist. Het schijnt dat Bashir de soep waar hij aan was begonnen heeft laten staan en als een speer terug naar Khartoem is gevlogen. “De gemiddelde Afrikanen snapt dat straffeloosheid meer straffeloosheid voortbrengt. Kenyatta is niet zomaar een president, hij is een instituut en, als zoon van Kenia's ex-president, een product van straffeloosheid. We moeten van deze mensen af om anderen een kans te geven.”

De grote zaken

Het Internationaal Strafhof (international Criminal Court) is een permanent hof in Den Haag dat sinds 2002 personen vervolgt die verdacht worden van genocide, misdaden tegen de menselijkheid en oorlogsmisdaden. 122 landen, waaronder 34 Afrikaanse landen, zijn verdragsstaat van het Hof. Onder andere Rusland, Iran en Zimbabwe hebben het oprichtingsstatuut wel ondertekend maar (nog) niet geratificeerd. De VS, Israël en Soedan hebben hun handtekening onder het statuut herroepen en erkennen de uit het statuut voortvloeiende verplichtingen niet meer.

Momenteel lopen er bij het Hof zeven zaken, allen tegen Afrikanen. De belangrijkste van hen zijn:

- 2005 Oeganda: leider van terreurorganisatie Verzetsleger van de Heer (LRA) Joseph Kony wordt nog steeds gezocht voor oorlogsmisdaden en misdaden tegen de menselijkheid in Noord-Oeganda.
- 2008 Centraal-Afrikaanse Republiek: de Congolese ex-vicepresident Jean-Pierre Bemba wordt opgepakt wegens oorlogsmisdaden, zoals massaverkrachtingen.

- 2009 Soedan: president Omar al-Basjir wordt gezocht wegens genocide, oorlogsmisdaden en misdaden tegen de menselijkheid in Darfur.
- 2010 Kenia: president Uhuru Kenyatta en vice-president Ruto worden verdacht van moord, deportatie, vervolging, marteling en verkrachting. De zaak Ruto is vorig jaar al begonnen, Kenyatta moet nog.
- 2011 Libië: zoon van wijlen leider Moammar Kadafi Saif-al-Islam wordt gezocht wegens aanvallen op burgers in hun huizen, werving van huurlingen en aanslagen op betogers. Libië wil hem zelf berechten.
- 2011 en 2012 Ivoorkust: ex-president Laurent Gbagbo is opgepakt wegens moord, verkrachting, en andere inhumane daden. Zijn vrouw Simone zit in eigen land vast.
- 2012 en 2014 Congo: militieleider Thomas Lubanga is schuldig bevonden aan het werven en inzetten van kindsoldaten. Lubanga was de eerste veroordeelde na tien jaar ICC. Vorige week werd het tweede vonnis in de geschiedenis van het ICC uitgesproken, tegen militieleider Germain Katanga. Hij kreeg twaalf jaar voor oorlogsmisdaden.